

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА У ЗВО В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сьогодні Україна переживає чи не найскладніший період своєї історії. Відбувається процес перевірки державної незалежності на міцність. Крім економічної, політичної, соціальної складової державотворчих процесів на перше місце виходить світоглядна.

Постає питання- наскільки сучасне молоде покоління (а це майбутнє нашої держави) усвідомлює себе українцями, наскільки міцно і впевнено відбувається процес формування національної свідомості.

Актуальність даної розвідки зумовлена стратегічною необхідністю самозбереження української нації. Час вимагає від нас знайти шляхи, важелі, чинники, складові формування національної свідомості, тому що тільки на цій основі можна говорити про збереження України як національної держави. Міцну Україну можуть зберегти і розбудувати тільки свідомі громадяни. Дієвим засобом формування національної самосвідомості є українознавство.

Проблеми українознавства знайшли своє відображення у працях В. Андрущенка, В. Барана, В. Бучківської, П. Кононенка, О. Пастушенка, А. Погрібного, О. Таланчука, О. Шлапака та ін.

Зміст та основні аспекти національного виховання і проблеми формування національної свідомості в учнівської і студентської молоді зайняли провідне місце у дослідженнях М. Боришевського, П. Ігнатенка, Р. Осипець, О. Павленка, О. Савченко, І. Сазоненко, В. Струманського, О. Сухомлинської, Л. Токар, В. Цимбалюк, Б. Чижевського, Л. Штихалюк та ін.

Мета статті полягає у визначенні проблем, аналізі сучасних напрямів, форм і методів викладання українознавства у ЗВО та встановленні ролі і місця українознавства в сучасному навчально-виховному процесі студентської молоді.

Цілком логічним постає питання: «Чому саме студентська молодь?». Тому, що саме студенти сьогодні – це інтелектуальний скарб нації, це майбутнє, це носії сучасної виховної ідеї, це ті, хто завтра піде в навчальні заклади, і від них буде залежати зміст навчально-виховного процесу, це найбільш вразлива категорія. А українознавство – це один із провідних предметів, від якого залежить процес формування національної свідомості студентської молоді.

Українознавство репрезентує соціально - культурний досвід народу, який включає практичну діяльність людей у різних сферах суспільного життя. Із позиції педагогічних цілей і завдань національної школи основне значення українознавства полягає в тому, що воно охоплює практично всі аспекти життя нашого народу, його походження, розселення, місце та роль у розвитку світової цивілізації, матеріальну і духовну культуру, господарсько-економічну та виробничо-трудова діяльність, побут, обряди, звичаї, традиції. Воно є інтегрованою предметною системою знань про навколишній світ та його перетворення і сприяє формуванню цілісного світогляду молоді [9].

Отже, будівництво національної школи залишається стратегічним напрямом розвитку нашої освіти у XXI столітті. Це чітко визначено і в Національній доктрині розвитку освіти України, прийнятій у 2002 році. Але ми якось боязко говоримо про будівництво національної школи в Україні, в основі функціонування якої має бути національна ідея, формування національної свідомості підрастаючого покоління, його високих громадянських почуттів. Уважаємо, що це питання є досить актуальним в освіті. Над ним розмірковує відомий педагог, директор Українського гуманітарного ліцею КНУ ім. Тараса Шевченка Галина Сизоненко: «... виросло кілька поколінь, повністю відчужених від української духовності, більше того, вони не знають і не шанують

українську історію, звичаї, мораль свого народу, бо українські національні традиції зникли зі способу життя, зі шкільної освіти і виховання. Виживе найсильніший – ось девіз, який безкінечно насаджується, як норма сучасного життя, що ні до духовності, ні до моралі, ні до історичного смислу державно-національного життя відношення не має» [6, с.106]. Тому вважаємо, що виховання юного покоління на багатих культурних цінностях українського народу має першочергове значення.

Сьогодні українознавство як одна з головних гуманітарних дисциплін не має можливостей виконувати покладену на нього роль. Його не введено до сучасних державних стандартів, навчальних планів, а відтак навчальних програм. Не підтримуються державою і наукові дослідження у цій галузі, не проводиться підготовка фахівців [3, с. 251].

Є ще один аспект, який ставить українознавство, як предмет, під загрозу. Усе більше молодих людей пов'язує своє майбутнє з іншими країнами. А процес євроінтеграції актуалізує європейські цінності. І молоді люди все частіше вважають непотрібними, несучасними, застарілими знання про свій народ, націю, культуру.

Останнім часом, у зв'язку із входженням України в Болонський процес, починають говорити про глобалізацію українського суспільства в європейській культурний простір. Але процес глобалізації не забезпечує і не нівелює розвиток етнічних і національних особливостей народу а, навпаки, стримує всебічний розвиток етнічного і національного у кожній культурі. Науковці, аналізуючи перспективи розвитку світових цивілізацій, прогнозують у XXI столітті звертання інтересу до етносів та їхніх культур, поворот у постіндустріальному та інформаційному суспільстві до людинознавчого аспекту пізнання світу. Як зазначає науковець Л.Токар, в умовах наростаючої глобалізації в національних державах починає діяти тенденція, спрямована на захист свого етнокультурного і мовного простору [7].

Отже, вступаючи у Болонський процес, ми повинні дбати не лише про застосування і запозичення передових культурно-освітніх технологій Європи, адже Болонський процес – "це не просте копіювання, не стирання національних традицій, а запозичення кращих рис із однієї системи освіти і перенесення їх на свої національні терени... Одночасно необхідно внести у європейську скарбницю свої, українські самобутні національні і загальнолюдські культурні, освітні, технологічні цінності", - зазначає дидакт О.Савченко [5, с. 117]. Таким чином, не глобалізація, а заглиблення у самобутні національні корені своєї освіти має бути пріоритетним у розбудові освітньої системи України.

Тому надзвичайно актуальним постає завдання захистити національні інтереси нашої держави шляхом підвищення ролі українознавства, українознавчих дисциплін у системі середньої та вищої освіти України. Адже саме ці дисципліни розкривають феномен українства, закономірності, досвід і уроки націотворення, матеріального і духовного життя.

Реальність мало приваблива і актуалізує чимало аспектів, які необхідно врахувати у процесі викладання сучасного українознавства, а саме:

- опанування знаннями про Україну, які сприяють формуванню національно-культурної ідентичності сучасного студента;
- формування національної свідомості;
- життєздатність і практична значущість освітніх матеріалів;
- осучаснення навчальних програм;
- зв'язок українознавства із сучасними науково-педагогічними процесами;
- місце українознавства в сучасних євроінтеграційних процесах.

Наступною проблемою є пошук новітніх підходів, форм і методів викладання. Донедавна ми керувалися народознавчим, людинознавчим, особистісним підходами. Їх, як і традиційні освітньо-виховні форми роботи – лекції, семінари, практичні, – ніхто не відміняв. Але час вимагає застосування нових підходів і сучасних форм.

На перше місце виходять інтерактив, творчість, медіаграмотність, практична значущість. Студенти повинні мати можливість поринути у світ українознавства відомим для них і популярним сьогодні шляхом. Є у них у доступі сучасні гаджети – необхідно використати їх на свою користь. Молоді люди живуть сьогодні в інформаційному просторі, що розширює горизонти пошуку і пришвидшує час збирання і аналізу інформації. Цим можна скористатися у процесі проведення польових досліджень. Студенти мають можливість досягнути варіативності анкет, запитальників, методик і застосувати їх у своїй пошуковій роботі. Для здобувачів освіти сьогодні важливо бути не статистами і спостерігачами у навчальному процесі, а активними учасниками.

Особливою популярністю серед студентів користується метод проектів, де є можливість займатися питаннями, які їх цікавлять, які вони обрали самі. При цьому проявляється самостійність, творчість, креативність. І тут головною умовою є практична значущість роботи, яку виконують студенти.

Це мають бути проблемні теми, над якими працює колектив провідної кафедри. Так, наприклад, популярними серед молоді є «Регіональні особливості національної кухні», «Народні прикмети, повір'я, вірування», «Регіональні особливості народного дитинознавства», «Регіональні особливості української народної обрядовості», «Народні промисли і ремесла». Але участь у проекті – це тільки частина завдання. Головне – це аналіз результатів дослідження, підготовка звітної документації, презентації. І на цьому етапі актуалізується ще одна проблема: «А що далі з матеріалами дослідження?».

Варіантів декілька:

- це звіти і демонстрація результатів дослідження на підсумкових конференціях із фольклорно-етнографічної та краєзнавчо-туристичної практик;
- передача матеріалів досліджень до Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України;

- виконання курсових бакалаврських, магістерських робіт;
- написання наукових тез, статей, повідомлень;
- виконання конкурсних студентських робіт;
- підготовка статей до проекту «Вікіпедія».

Показовим для Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського є залучення студентів до розробки сучасних краєзнавчо-туристичних маршрутів по Чернігівщині, їх обґрунтування, обрахування і виведення на сучасний туристичний ринок регіону. Так протягом трьох останніх років студентами розроблено, представлено і частково реалізовано краєзнавчо-туристичні маршрути: «Шляхами дворянських родин Чернігівщини (с.Білоус – смт Любеч – с. Олешня)», «Перлини Північної Чернігівщини (Чернігів – Новгород-Сіверський–Мезин – Вишеньки)», «Мандрівка на плотах Десною «Крізь історію Чернігівщини», «Козацькими тропами до Козельця», «Стежками легенд» (Чернігів – Батурин – Сокиринці – Ніжин), «Духовні скарби Чернігівщини», «Садово-паркові ансамблі Чернігівщини» (Качанівка – Тростянець – Сокиринці), Краєзнавчо-туристичний маршрут вихідного дня «Довженківський край» (Чернігів – Мена – Сосниця – Чернігів), «Деснянська Швейцарія» (Чернігів – Мізин – Рихли – Оболоні – Вишеньки – Короп – Чернігів), «Партизанськими шляхами Чернігівщини».

Результатом краєзнавчо-туристичної практики стали нетрадиційні, інтерактивні тематичні екскурсії: «Літературний Чернігів: шляхами Леоніда Глібова», «Сторінки історії Літературної Чернігівщини: Михайло Коцюбинський», «Троїцько-Іллінський монастир – центр духовного життя Чернігова», «Колегіум – історична пам'ятка і освітній центр Чернігова», «Старий Чернігів через призму діяльності Василя Михайловича Хижнякова», «Сімейний Чернігів», «Стежками Петропавлівського кладовища», інтерактивна гра-квест «Історичні пам'ятки Чернігова», «Зародження і розвиток готельної

справи у Чернігові», «Лікарська справа у Чернігові: погляд крізь століття», «Чернігівські святі і духовні святині Чернігова», «Іван Мазепа і Чернігів», «Радянська архітектура Чернігова», «Кінематограф у Чернігові: сторінки історії», «Відомі єврейські родини Чернігова кінця ХІХ – початку ХХ ст.: участь у соціально-економічному і культурному житті».

Головною мотивацією є практичне значення досліджень і усвідомлення того, що студенти стають творцями сучасної історії і науки.

Слід відзначити необхідність урахування актуальних проблем і питань, які турбують сучасну молодь. Це можливо за умови участі студентів у формуванні змістовної частини робочих програм і навчальних планів. Логічним буде застосування діагностики, анкетування, опитування, які допоможуть викладачу скласти відповідний портрет студентської аудиторії, виокремити цінності орієнтації слухачів, доповнити навчально-методичні посібники матеріалами, які будуть мати прикладне значення для студентів.

На перше місце повинна вийти індивідуалізація українознавства. Студенти мають, перш за все, визначити свій соціально-рольовий статус у родині, у студентському середовищі, в Україні. Необхідно створити такий навчально-виховний простір, щоб молоді люди міркували і намагалися знайти відповідь на такі питання, як: «Я і Україна», «Моє бачення сьогодення і майбутнього України», «Моє призначення в Україні», «Я – громадянин України», «Моє місце в євроінтеграційних процесах», «Українські самобутні національні і загальнолюдські культурні, освітні, технологічні цінності – частина європейської скарбниці».

Ще одним важливим аспектом є «Я, моя сім'я, моя родина і Україна». Актуалізувати цей напрям дозволяє викладання широкого спектру українознавчих дисциплін. Надзвичайно дієвим у реалізації цього напрямку є викладання курсу «Етнопедagogіка». У той час, коли катастрофічно втрачаються сімейні цінності, коли молоді люди немотивовані на створення

сім'ї, коли втрачається зв'язок поколінь, саме цей предмет на перше місце виводить питання, які турбують кожну людину, незалежно від того, які знання вона опановує. Саме цей предмет актуалізує такий підхід як життєздатність і практична значущість освітніх матеріалів.

Сьогодні молоді люди хочуть почути відповідь на питання: «Як ті знання, які ми отримали в університеті, знадобляться нам у майбутньому житті, де ми їх можемо застосувати?». Українознавство завдяки своїй інтегративності якраз і прагне задовольнити потреби молодих людей. Опанувавши змістовну частину і практичні навички, студент стає підготовленим фахівцем із організації і проведення виховної роботи, він реально може застосувати отримані знання у будь-якому навчальному закладі, у гуманітарній, туристичній, історико-краєзнавчій, музейній справі. Не менш важливою є можливість використати отримані знання у повсякденному і сімейному житті.

Таким чином, аналіз проблем викладання українознавства у ЗВО підтвердив провідну роль і місце предмета у сучасному навчально-виховному процесі, окреслив коло проблемних питань як змістовного, так і методичного характеру, актуалізував теми майбутньої дослідницької роботи з предмету, пов'язані з впливом українознавства на процес формування національного світогляду сучасної студентської молоді.

Література:

1. Закон «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР) від 01.07.2014 № 1556 – VII // Голос України. 2014. 06.08. № 148 / Режим доступу: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-vischu-osvitu-vidomosti2014.html>
2. Закон України «Про освіту» № 3491 від 04.04.2016 // Відомості Верховної Ради (ВВР) 2017. № 38–39, ст. 380 // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2145-19>
3. Зеленська В.А. Українознавство в небезпеці // Збірник наукових праць НДУ. Т.І. С. 251–255 // Режим доступу: <http://ndiu.org.ua/images/book/1.pdf>

4. Концепція національного виховання студентської молоді // Додаток до рішення колегії МОН від 25 червня 2009 р., протокол № 7/ 2–4 // Режим доступу:

<https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenti.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html>

5. 9. Савченко О. Перспективи модернізації системи освіти в Україні в умовах Болонського процесу // Українознавство. 2006. №1. С.115–118.

6. 10. Сазоненко І. Школа майбутнього // Українознавство. 2006. №3. С.102–106.

7. 12. Токар Л. Українознавство у системі наук і навчальних дисциплін // Освіта України. 2003. 19 вересня.

8. Цимбалюк В.І. Культурологічний аспект змісту національної освіти України Режим доступу:

https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/1/statti/2cumbalyuk/2cumbaluk.htm

9. Штихалюк Л.С. Українознавство як окремий предмет і інтегруюча методологія системи виховних і навчальних дисциплін // Режим доступу: <http://intkonf.org/shtihalyuk-ls-ukrayinoznnavstvo-yak-okremiy-predmet-i-integruiyucha-metodologiya-sistemi-vihovnih-i-navchalnih-distsiplin/>